

Balladás fejedelemasszony

Jancsó Adrienne emléke

1941. január 17: irodalmi naptárak aligha őrzik a dátumot, noha a magyar költészet húsvétjaként is ünnepelhetnénk. A Marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság erre a napra hirdette évadnyitó díszestélyét a Művelődési Palotába, melynek meghívottja Szabó Lőrinc volt. Nyomasztó szerkesztőségi elfoglaltsága folytán a költő ígérete ellenére nem utazhatott el a marosvásárhelyi repülőjáráttal. Ami Szabó Lőrinc életének tizenhat esztendei meghosszabbítását is jelentette, mert a gép a nagyvárad-i leszállás közben kigyulladt, s az utasok többsége odapusztult.

A vásárhelyi irodalmi ünnep mégse maradt el. Sényi László, a társaság főtítkára felkért egy helybeli leánykát, hogy a költő helyett mondja verseit. A húszéves üdvöske, Jancsó Adrienne, a költészet igézetje volt, aki alkalmi estélyeken versekkel már szerepelt a pódiumon. De már titok is körülengte a Maros-parti kisvárosban, hiszen Pesten járt, statisztált a Nemzetiben és a filmgyárban, de 1940 őszén végképp döntött: odahagyja a színi világot és a vers szolgálatának rendeli életét. Ezen a januári estén nagyot fordult Jancsó Adrienne élete, mert sikere tartós együttműködést jelentett az irodalmi társasággal; változatos alkalmakon, az erdélyi körutakon Petőfi, Arany, Ady, Babits, József Attila és Juhász Gyula költeményeinek ihletett előadójaként szerepelt.

Aki megidézte a verseket, maga is igéző tündérré változott. Ennek az 1941-es esztendőnek könyvnapján Jancsó Adrienne megismerkedett Jékely Zoltánnal, aki megrendítő szépséggel, játékosággal „mennyei alak”-nak láttatva, versek egymás követő zuhatagában énekelte meg kedvesét. Még a közelítő ősz „hűtlen-hűségében” is képzelhetjük az angyali teremtetést, mert a költő kérdése így szól: „Miért is mész el, ha mindég visszajössz?” Jancsó Adrienne további életének lényegi vonását fogalmazta meg Jékely Zoltán: a folytonos utazást. Amit a költő, a művésznő álombeli vallomásaként pedig így láttatta: „ha por vagyok, hát por: de robbanó! / nem tűnök el a földről, mint a hó. / Elvisznek autóval, elvisznek vonattal, el engem aranyrak, el engem ezüstnek...” Majd házassággá is nemesült szerelmük első hónapjai talán Jékely Zoltán költészetének legtermékenyebb korszakát jelentette: fél év alatt több mint húsz verset írt, melyek között kedvese keresztnevét is rejtő *Testamentumban* olvashatjuk: „Neked hagyok mindent – minden emlékét / s a visszabűvölés szent erejét, / a múltbafordulás szép menedékét.” Akkor, 1941 decemberében Jékely Zoltán aligha sejtette, hogy a visszabűvölés és a múltba fordulás erejét látnokként, történelmi igénnyel is Jancsó Adrienne-re testálja. Mert az ország, az „Ittsemvolt-ottsemvolt birodalom, / csupa álom, és csupa furcsalom,” 1944 őszén elveszett, s ahogyan Jékelynek a költészetben, úgy drága párjám-

nak, szellemtársának egy életre szóló programja lett, hogy Erdélyország álmát versekbe rejtve őrizze – mindannyiunknak.

Mert lehet-e feledni a langyos szellő fuvallatát a Maros-parton, legények és lányok táncát a kolozsvári Széchenyi téren, a Farkas utca éjféli árnyait, a Szent Mihály templomot és Kemény János helikoni szellemligetét? S főképpen azt, hogy a balladák földjén asszonyi áldozat is szükséges ahhoz, hogy közös álmaink Déva vára felépüljön. Jancsó Adrienne életét tette arra, hogy a költészet mágikus erejével ezt a közösségi érzést képviselje és hirdesse. Jelképes erejű, hogy fővárosi és vidéki színházi évadok között hányódva, 1955-ben Budapesten, a Kossuth Klubban történeti hatású balladaesttel jelentkezett azzal a Török Erzsivel, akivel már 1944-ben Ady Endrét idézték Kolozsvárott Mátyás király szülőházában. A Kőműves Kelemennét olyan drámai erővel mondta ezen az 1955-ös korszakos estén, hogy a *Magyar Nemzet* kritikusa megrendülve írta: Jancsó Adrienne „Láttatni tud! Hegyek magasodnak fel előttünk és hegymagas indulatok...”

Verset sokan mondtak és mondanak, de közöttük Jancsó Adrienne kivételes művész volt, mert látó és láttató varázserejével a költő és a költemény lelkét támasztotta fel. Ilyenképpen bennünket, hallgatókat is beavatott a szertartásába, s égi és pokolbeli küzdelmek és mindennapi szépségek ragyogtak fel szárnyaltató előadásában. Micsoda végletek nyíltak meg az ő színpadi jelenlétében! Amíg élünk, a megújuló természet élménye Áprily Lajos *Márciusával* az ő elragadtatott örömeiben visszhangzik, s ébred bennünk. S évszázadaink nyomorúsága, panasza szólal meg az ő Istent megszólító ősi fohásaiban. Hogy édes hazánk szétverettség, kifosztottsága után lélek szerint újra kezdjen építkezni. De az is Jancsó Adrienne rendkívüli képességét igazolta, hogy századokat megszólító s jelenünket igéző ereje oly természetes egyszerűséggel nyilatkozott meg a színpadon. Amely változatos alkalmakat jelentett; az olajos padlózatú iskola neki éppúgy szentség, mint a templom, mert a vers szolgálata, jelenléte a legkisebb tanyasi iskolában se volt kevesebb, mint a főváros színháztermében. Járt a országot, s ha engedték, a nagyvilág magyarságához is vitte a megmaradás igéjét, a nyelv, a lélek reményét, a magyar költészet üzenetét. Természetes egyszerűség, mondom, mert Jancsó Adrienne pódiumi létének lényegéhez, ihletéhez tartozott, hogy elegánsan omló fehér vagy fekete hosszú ruhában megjelent előttünk, s egyedüli díszként egy láncon függő kő ékesítette. Puritánsága csak növelte versmondásának erejét: a költemény értelme, lelki dallama szárnyalt fel. Hatáskeltésre, különféle mesterként pózokra neki sosem volt szüksége, kezét is alig-alig mozdította, oly időben sem, amikor a kor divatmanírjaként az előadó ujjának felemelésével jelezte a tisztelt hallgatónak: jól figyeljen, s jegyezze meg, most Gondolat következik! Jancsó Adrienne versszínháza a legnagyobb költőkkel lélekutazásra indította közönségét, hogy a szépség örömeiben elmerítsen, netán a drámát is megnyitva bennünk, eszméletlenül és megváltson emberi és közösségi mivoltunkban.

Ahogy az évtizedekkel előtt találkoztam vele, úgy láttam utolsó beszélgetésünk alkalmával is. Póztalanul s mégis fejedelemasszonyként ült, kezét a szék karfájára helyezte, és szépen, szabatos titokzatossággal beszélgetett. Azon az első 1970-es nagyerdei

nyárestében már elkészült a *Földédesanyám* című estjével, de szava sem volt róla, milyen hatalmas munka érlelődik benne. Tapintat és titok jellemezte őt, a legnagyobb írók, költők barátságával sosem hivatkozott, és kollégáinak esendőségeit is magában őrizte, és mindenkinek segített. Önzetlenségében, adakozó természetében intézményessé is avatva, valósággal a falba építette magát hatalmas vállalkozásával, amikor a nyolcvanas évek közepén a „Vers és Dal a Várban” sorozat mindeneként a pódiumon és a nézőtérén új generációt vezetett be a költészet és a muzsika misztériumába.

Fejedelemasszonyként készült a végső búcsúra is: már negyedszázada *Botozgató* című estjében beszélt s előre is élte a legmélyebb drámát: „Eveim nyilallnak belém”. Szemét és kísérő tekintetét nem feledhetem, amint a Lendvay utcai színészotthon kapujában elváltunk egy átbeszélgetett délelőtt után... De ugyan mit is keresem a szavakat szívem abroncsszorításában, hiszen Jékely Zoltán már a halhatatlanságnak megírta Jancsó Adrienne ígézetét: „Öröklét fájának ritka magja, / benne gazdag lelked tüze ég! / Úr pecsétje, túlvilág darabja, / határtalan s titkos, mint az ég!”

Elhangzott a Magyar Katolikus Rádióban március 19-én.

Császár Angela idő és lélekjátékai

Tavaszaszonyt köszöntök.

Császár Angelát, aki a magyar irodalom kiválóságait idézve varázslatos idő- és lélekjátékra indít bennünket új CD-lemezén. „Válogatás a magyar költészetből” – olvashatjuk az alcímbe szerény megjelölésként, valójában elmélyülten szerkesztett előadóest beavatottjai vagyunk. Tóth Árpád *Lélektől lélekig* című versével indítva Császár Angela varázssasszonyként az időt bővíti, és megnyitja bennünk a múltat is. Neki a jelen idejű összetartozás érzése mellett fontos, sors-erejű az ősihez való kötődés. Ezért idézi fel a mítoszi kort Arany János *Rege a csodaszarvasról* című versével. Szépen, tisztán zeng ajkáról a mese, de amikor az „ittthon vagyunk” hírét jelenti, előadását a jelenkori otthoniasság öröms álma hatja át. Mert a feladat változatlan: akkor válhat igazi földünk ez a vidék, ha emberi voltunk szerint, vagyis tiszta lélekkel lakjuk be. Kisfaludy Károly példa is, a szülőföld ihlető volta, szeretete megtartó erőt jelent. Ám a *Szülőföldem szép határa* című verset Császár Angela személyes sóhajaként is halljuk: szülővárosát Kolozsvárt asszociálja úgy, hogy egyetemes magyar sorsot jelent az árvaság, mert a „forgósél” az egyéni bánat mellett közösségi, nemzeti fájdalmat hozott XX. századi történelmünkbe.

De hogy Császár Angela szerkesztőként társával s egyben a lemez rendezőjével, Szabó Kálmánnal kivételes misztériumba avat bennünket, azt Balázs József *Magyarok* című remekművű regényének részlete is igazolja. Csak andalodjunk a megtalált hazában, áltassuk magunkat a szülőföld kábulatában! Vágyakozhatunk is poétikus érzések-

kel. Aztán gyanútlanágunkra üt a tragikus vízió, a „rossz álom”: az erdőben minde-
nütt magyarok fekszenek, s holnapi Julianusként már az utolsó magyart keresi! A pusztulást képét követően lehet-e folytatni egy nemzetvíziót ilyen komor magasból, a rettentő látások gyötrelmében? Legnagyobb bajlátónkkal igen, Vörösmarty *Szózatá*-
val. Császár Angela mágiája itt is igazolódik, a himnikus szárnyalást mellőzve egyszer-
rűen, a rendületlenség vallomásaként mondja a verset, s a végzetes látomás, a nemzet
elsüllyedésének rémképe helyett az ő értelmezését a hitelenség hatja át, „Az nem le-
het...” nyomatékozzódik tiltakozása a súlyos végzet ellen, *Nem verhet a sors keze!* Még
a történelem zivataros idejében lépked velünk az előadó, de Arany János *Mátyás*
anyja című versével finoman a személyesbe is átfordul Császár Angela sorsvallomása,
mert a haza és az édesanya képe egybekapcsolódik, hogy aztán József Attila *Kései sira-*
tójában és Kosztolányi mosolyos révülésében (*Anyuska régi képe*) érzéseinek piétás kép-
változatait villantsa fel.

Vivaldi szól és Tavasz-asszony Szilágyi Domokossal, Áprily Lajossal és Szabó
Lőrincel márciusi evoét kiált. Az élet önfelédtt öröms korszaka, amikor „a nők
fiatalok” és „meghalt a halál”. Nyári viharokat, az estéli csendességet Weöres Sándorral
muzsikálja, Juhász Gyula *Tiszai csöndjében* pedig a lélek elpihen. Tüzel még
a nyár, augusztus van, Ady Endre versének, a *Párizsban járt az ősznek* ezért is sejt-
telmes és drámai a jelentése Császár Angela összeállításában, mert az idilli káprá-
zatban az elmúlás megérzését villantja fel. Hagyományos összeállítás személyes
hangjaival az élet stációit idézte volna az évszakok rendjében. De Császár Angela
Nagy Lászlóval (*Dióverés*) és Kányádi Sándorral (*Októberi lakoma*) az ősz ízeit,
hangulatait telepíti szívünkbe. Ahogyan Radnóttal (*Tél*), Petőfivel (*A puszta télen,*
Egy telem Debrecenben) és Szabó Lőrincel (*Esik a hó*) az évszak illataival, színeivel
andalít inkább, hogy aztán a következő fejezetben dráma erejű szépségeket és
szenvedélyeket, a mélyben gomolygó, lélekerősítő és fogyasztó érzéseket tárja fel
– a szerelemet. S hogy Császár Angela lélekjárásában a legszemélyesebb igéket ke-
resi, kifejezi ezt, hogy Szabó Magda, Nemes Nagy Ágnes és Hervay Gizella képe-
ivel, gondolataival fogalmazza meg a „tikkadt száj”, a „kimondhatatlan” szomjúság
gyönyörű szenvedését, amely a társra találás érzésében teljesedik be.

Életvallomásnak is mondhatjuk Császár Angela szép összeállítását, amelynek zárá-
saként elhangzó Karinthy Frigyes *Előszója* és Babits Mihály *Esti kérdése* összefoglaló
erejű megnyilatkozás. Bizonyos, hogy emberi és művészi sorsának alakulása folyamán
Császár Angelának volt oka tünődni emberi voltunk s egyben művészi hivatásának kér-
déseiről. S volt ideje is, hiszen, amikor Madách Évája, Katona Melindája és Shakes-
peare Júliájának álma művészi erősödést és sikert ígéri egy színi pályára készülődő fiat-
tal életében, akkor színházi igazgatójának hiúsága folytán Császár Angela évekig
szerephez sem juthatott. Később is alig olyan feladatokhoz, amelyek igazi próbát je-
lentettek volna, s jöttek évek, hogy anyai és családi ragaszkodása szólította el a színpadról.
Mások, színésztársai kevesebb sérülés és hiány folytán is eltűntek, kikoptak
a színi világból, Császár Angela pedig egyre erősebben közöttünk van. Mert ő mun-
kával, folytonos művészi készültséggel, műveltséggel s hitbéli erejével e szétszakadt vi-
lágban a lelkek összetartásának műfaját teremtette meg. Nemes igéssel, legjobb köl-

tőkkal, Bartók, Kodály dalaival drámai sorsunkat és a megváltás reményét hírel a szeretet, a közös emlékezet érzésében. A pódium esténként változik, akár könyvtárban, máskor színházteremben vagy templomban lép közönség elé, Császár Angela emberi és művészi hitellel szólal meg. Kivételes adomány az övé, ebben a lélekpusztító, hamis próféciák tündöklő jeromosai világában. Otthoniasságunkat jelenti, bátorítást sugall, ha ő közöttünk van akár egy verssel vagy énekével. Ahol ő jelen van, ott emberi voltunk legmélyebb árama, a szeretet érzése érint meg bennünket. S hogy drága színházát, a Nemzetit hivatásától megfosztó, a nemzetinek mondott politikát és kudarcokat elviselve mi ad neki erőt, arról a minap a Kairosz Kiadónál megjelent, Halász Zsuzsával készült beszélgető könyvecskéjéből tudhatjuk meg. Vallja, hogy isteni gondviselés kíséri életét. Császár Angela boldog ember, s ereje van embertársainak lelkét is felmelegíteni.

Kék ibolyával és kikericssel köszöntöm Császár Angelát születésnapján!

Drága Tavasz-asszony! Mosolyát és lelkét erősen őrizze és éltesse, mert télben élünk, s jőnek fagyok jövőre is! S a Maga megtartó varázslatára oly igen nagy szükségünk van minden időben. ❀

Elhangzott a Magyar Katolikus Rádióban március 5-én.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Méltatlanul és méltán elfeledettek

Az *Új Forrás* Szerkesztősége esszépályázatot hirdet a 20. századi magyar irodalom, művészet és társadalomtudomány azon alkotói munkásságának feltárására, illetve feldolgozására, akiknek az életművét méltatlan vagy méltó feledés övezi.

A pályázat kiíróinak célja, hogy a pályázók, illetve a pályaművek felfedezzék a mögöttünk hagyott évszázad irodalma, művészete, társadalmi gondolkodása méltatlanul vagy méltán az ismeretlenségben lappangó vagy alig-alig ismert alkotóinak teljesítményét, hogy felhívják a figyelmet a kiemelkedő értékekre és értéktelenségekre, a fontos, illetve a jelentéktelenségbe süllyedő alkotói magatartás, szellemi jelenség háttérbe szorítottságainak okaira.

Pályázni ez idáig nyilvános fórumokon nem szerepelt, meg nem jelent esszékkel lehet. A legjobb pályaműveket az *Új Forrás* 2006. decemberi és 2007. évi számaiban adjuk közre.

A pályázat összdíjazására 400.000,- forint áll rendelkezésre, amelynek kiadásáról bíráló bizottság dönt.

A pályaművek terjedelme: maximum 40.000 karakter (1 szerzői ív).

A pályaműveket két, számítógéppel írt és kinyomtatott példányban, a szöveg cd-n, illetve foplin rögzített mellékletével kérjük megküldeni a szerkesztőség címére:

Új Forrás Szerkesztősége, 2806 Tatabánya, Pf. 1231.

(A borítékon a pályázó neve és címe mellett kérjük feltüntetni: esszépályázat.)

A pályaművek beérkezési határideje: 2006. szeptember 1.

Eredményhirdetés 2006. decemberében

Tatabánya, 2006. április 1.

Az *Új Forrás* Szerkesztősége